

ATTITYDER TILL FLYKTINGMOTTAGANDE OCH RELIGIONSFRIHET

ALLT HANDLAR OM IDEOLOGI

MARIE DEMKER

Sammanfattning

Vilken betydelse har ideologisk övertygelse för människors attityder till flyktingmottagande och religionsfrihet? Och har ideologins betydelse för människors uppfattningar i dessa frågor förändrats över tid? Denna studie visar att den ideologiska polariseringen har ökat både i frågor om flyktingmottagning och om religionsfrihet. Dessutom framgår att motståndet mot att ta emot flyktingar i Sverige har planat ut på en högre nivå än före 2015. Skillnaden i synen på flyktingmottagning mellan män och kvinnor har ökat sedan millennieskiftet bland de yngsta och de över 50 år. Det är framförallt män som blivit proportionellt sett mer negativa. Uppfattningen om invandrares religionsfrihet skiljer sig mycket lite åt mellan könen medan skillnaden mellan åldersgrupper är större. De yngsta är betydligt mer positiva än de äldre.

Under senare år har termen ”affektiv polarisering” blivit allt mer frekvent använd och undersökt i statsvetenskaplig forskning. Affektiv polarisering, eller känslomässig polarisering, innebär att individer knyter sin egen identitet emotionellt till en grupp, som till exempel ett politiskt parti eller en organisation (Renström m.fl., 2022). Att upprätthålla gruppens sammanhållning och att vara en del av gemenskapen är därmed ett viktigt mål för det egna politiska ställningstagandet. Andra gruppers uppfattning i politiska frågor kan då uppfattas som ett hot mot den egna identiteten. Den affektiva polariseringen har haft en ökande tendens i Sverige sedan millennieskiftet (Oscarsson m.fl., 2021:153, 162).

Ideologisk polarisering å andra sidan har sitt ursprung i en analys av vilka intressekonflikter och skiljelinjer som strukturerar samhället (Lipset & Rokkan, 1967). Dessa motsättningar hanteras av till exempel politiska partier till ett ideologiskt fält där olika politiska medel och olika politiska utopier ligger till grund för individers uppfattningar i olika sakfrågor. I val får medborgarna sedan genom rösthandlingen avge sina preferenser avseende vilka intressen som skall styra samhällsutvecklingen. Detta kapitel fokuserar på den ideologiska polariseringen. En ideologisk polarisering är ett uttryck för att medborgarna i grund och botten gör olika bedömningar och värderingar av de politiska mål, medel och prioriteringar som presenteras av de politiska aktörerna; regering,

riksdag och partier. Den ideologiska polariseringen har varit relativt stabil i Sverige (Oscarsson m.fl., 2021:163).

En annan förklaring än de som härrör till polarisering av uppfattningar i politiska sakfrågor är egna erfarenheter av samhället. Sådana erfarenheter bestäms av de socio-ekonomiska förhållanden under vilka man växer upp och lever. Kön, ålder och klass är därför centrala faktorer som använts i analyser av opinionsbildning och politiskt beteende under hela efterkrigstiden.

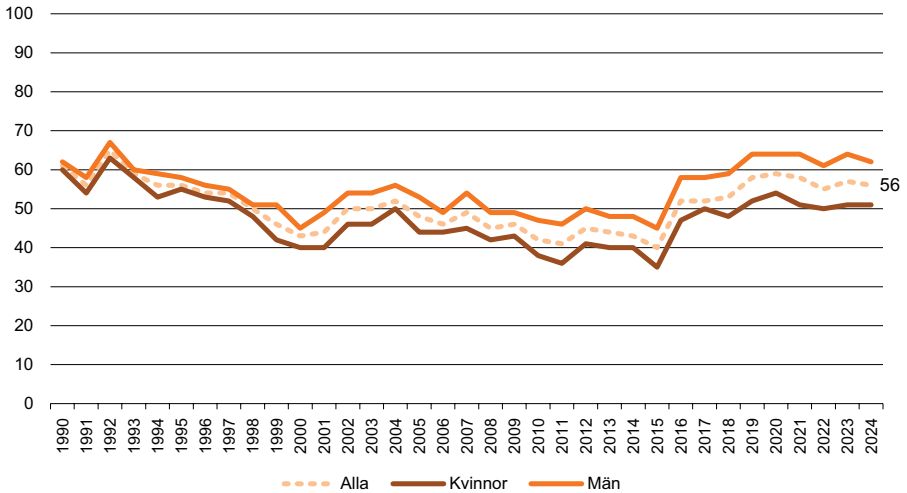
Migrationsfrågorna har sedan millennieskiftet utvecklats till en egen politisk dimension, men med tydligt samband med vänster-höger-dimensionen i svensk politik. Personer till vänster tenderar att vara mer positiva till flyktingmottagning än personer till höger (Demker, 2004; Oscarsson m.fl., 2021:144). En första fråga är därför om den *ideologiska* polariseringen förändrats över tid? Under senare år har frågan om ett ökat åsiktsgap mellan könen kommit alltmer i fokus och skillnaden mellan män och kvinnors uppfattning har varit tydlig. Redan vid millennieskiftet stod unga kvinnor och män på varsin sida i frågor som rörde invandring (Demker, 2000). Den andra frågan är därför på vilket sätt åsiktsgapet mellan män och kvinnor ökat över tid? Vilken roll spelar ålder i sammanhanget? En tredje frågeställning är om även frågor som rör mänskliga fri- och rättigheter för invandrare blivit polariserade på liknande sätt?

Attityden till flyktingmottagning: kön, ålder och ideologi

SOM-institutet har sedan 1990 regelbundet undersökt attityden till flyktingmottagning bland svenskarna. I 2024 års undersökning svarade, som framgår i figur 1, 56 procent att de ansåg att det var ett mycket bra eller ganska bra förslag att ta emot färre flyktingar i Sverige. Andelen har legat relativt still sedan år 2016 då motståndet hade ökat kraftigt från år 2015.

Vid 1990-talets början var motståndet större än idag, men sjönk successivt under 90-talet. Efter en ökning av motståndet strax efter millennieskiftet sjönk motståndet åter igen till sin hittills lägsta nivå år 2015, då 40 procent av svenskarna motsatte sig flyktingmottagning. Därefter har motståndet ökat igen och de senaste åren planat ut på en högre nivå.

Sedan millennieskiftet har, som framgår av figur 1, skillnaden mellan mäns och kvinnors attityd till att ta emot flyktingar legat runt tio procentenheter och år 2024 är skillnaden elva procentenheter. Av kvinnor svarar 51 procent och av män svarar 62 procent år 2024 att det är ett ganska bra eller mycket bra förslag att ta emot färre flyktingar.

Figur 1 Svenska folkets attityd till att ta emot färre flyktingar, 1990–2024 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Vilken är din åsikt om följande förslag? - Ta emot färre flyktingar i Sverige*. Svarsalternativen var *Mycket bra förslag*, *Ganska bra förslag*, *Varken bra eller dåligt förslag*, *Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. Den redovisade andelen utgör den sammanslagna andelen som svarat *Mycket* eller *Ganska bra förslag*. Endast de personer som besvarat den aktuella frågan är medtagna i procentbasen. Antalet svarande varierar mellan 1 512 och 8 700.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1990–2024.

Synen på flyktingmottagning har skiljt sig åt mellan olika åldersgrupper. Runt 1990 var det bland de yngre som motståndet var störst (Bennulf & Demker, 1992). Skillnaderna mellan åldersgrupperna är numera små. Bland dem under 50 år anser 52 procent att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar. Bland dem över 50 år finns ett något större motstånd, 59 procent bland dem mellan 50 och 64 år och 58 procent bland dem över 65 år.

Attityden till flyktingmottagning har varit ideologiskt färgad ända sedan SOM-undersökningarna började ställa frågor om flyktingpolitik i mitten av 1980-talet. Redan 1991 framgick att det var personer som definierade sig som "klart till höger" som var mest negativa till att ta emot flyktingar (Bennulf & Demker, 1992). Oavsett partisympati har en ideologisk placering till höger också ökat sannolikheten för att ha en mer negativ attityd till flyktingmottagning än andra ideologiska positioner (Demker, 2004). Tabell 1 visar dock att skillnaden ökat sedan millennieskiftet. En ideologisk polarisering har ägt rum under det senaste kvartsseket i frågan om flyktingmottagning.

Tabell 1 Svenska folkets inställning till flyktingmottagning efter ideologi och ålder. Andel som anger att det är ett bra förslag att ta emot färre flyktingar, 2000 och 2024 (procent)

		Vänster		Höger		Differens Vänster-Höger	
		2000	2024	2000	2024	2000	2024
Ålder	16–29 år ¹	12	10	12	30	0	20
	30–49 år	10	10	16	28	6	18
	50–64 år	10	11	19	33	9	22
	65+ år	9	14	18	27	9	13

Kommentar: Frågan löd *Vilken är din åsikt om följande förslag? - Ta emot färre flyktingar i Sverige.* Svarsalternativen var *Mycket bra, Ganska bra, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. Den redovisade andelen utgör den sammanslagna andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag. Ideologiskt har svarspersonerna fått placera sig *Klart till vänster, Något till vänster, Varken till vänster eller höger, Något till höger* samt *Klart till höger*. Den redovisade andelen utgör de som placerat sig klart eller något till vänster, respektive klart eller något till höger. År 2000 var den äldsta åldersgruppen 65–85 år. Endast de personer som besvarat de aktuella frågorna är medtagna i procentbasen. Antalet medräknade svarande är 3 246 (2000) respektive 8 588 (2024).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2000 och 2024.

Vid millennieskiftet var de allra yngsta ideologiskt polariserade i frågor som rörde flyktingpolitik. Unga flickor till vänster var mest positiva och unga pojkar till höger var mest negativa till både invandring och invandrare (Demker, 2000). Ålder och kön har alltid haft betydelse för uppfattningar i invandrings- och flyktingpolitiken, men har skillnaderna ökat eller minskat under de senaste 25 åren? Som framgår av tabell 2 är det bara bland de yngre medelålders (30–49) som könsskillnaden *inte* ökat. I övriga åldersgrupper har det skett en polarisering mellan könen i frågan om att ta emot flyktingar. Män har blivit mer negativa än kvinnor vilket förklarar att gapet ökat.

Tabell 2 Svenska folkets inställning till förslaget att ta emot färre flyktingar efter åldersgrupp och kön, 2000 och 2024 (procent)

	Män	Kvinnor	Differens
15–29 år 2000 ²	46	39	+7
16–29 år 2024	66	43	+23
30–49 år 2000	46	34	+12
30–49 år 2024	60	45	+15
50–64 år 2000	45	44	+1
50–64 år 2024	65	54	+11
65–85 år 2000	41	46	-5
65+ år 2024	61	55	+6

Kommentar: Frågan löd *Vilken är din åsikt om följande förslag? - Ta emot färre flyktingar i Sverige.* Svarsalternativen var *Mycket bra, Ganska bra, Varken bra eller dåligt förslag, Ganska dåligt förslag* samt *Mycket dåligt förslag*. Den redovisade andelen utgör den sammanslagna andelen som svarat mycket eller ganska bra förslag. Endast de personer som besvarat den aktuella frågan är medtagna i procentbasen. Antalet medräknade svarande är 3 372 (2000) respektive 8 575 (2024).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2000 och 2024.

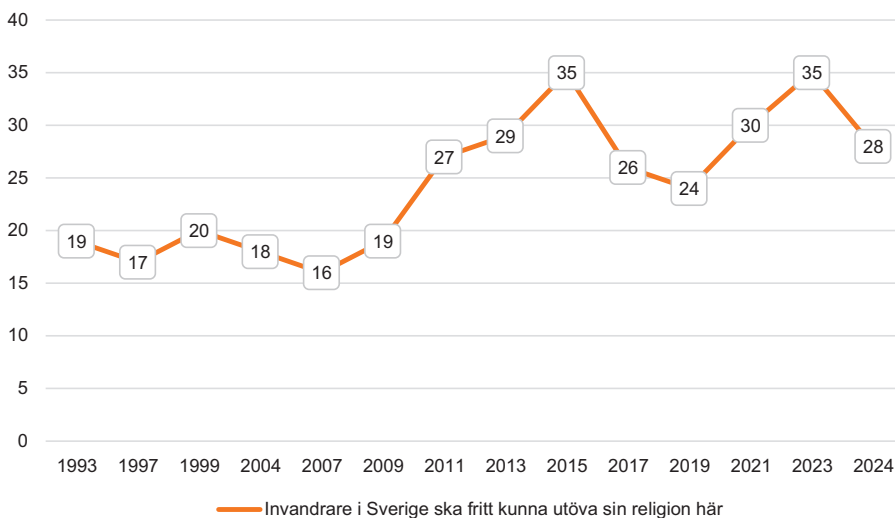
Sammanfattningsvis har såväl ålder som kön och ideologi betydelse för attityd till flyktningmottagning. Men ideologins effekt på attityden har ökat sedan millennieskiftet i alla åldersgrupper. Könsskillnaden har också ökat men framför allt bland de yngsta och det är bland männen den största förändringen inträffat.

Attityder till invandrades religionsfrihet: kön, ålder och ideologi

Demokratins ansvar för att skydda individuella fri- och rättigheter är stort. Religionsfrihet är den av de konventionsskyddade rättigheterna som har det allra starkaste skyddet i Europakonventionen och i svensk grundlag. Religionsfrihet är den enda av den svenska grundlagens uppräknade opinionsfriheter som aldrig får inskränkas genom lag, den är absolut. Religionsfriheten har därmed en särskilt stark ställning i det svenska samhället.³ Många utlandsfödda eller personer med utlandsfödda föräldrar har flytt från religiöst förtryck i hemländerna. I vissa fall till Sverige som ett land som inte tvingar religion på någon och andra fall till Sverige som ett land som ger alla människor möjligheter att själva välja religiös tro och att utöva sin religion. I SOM-institutets enkät undersöks hur stor del av svenskarna som stödjer invandrades frihet att utöva sin religion, oavsett om det är kristendom, islam, judendom, österländska religioner eller andra livsåskådningar.

Stödet för invandrares religionsfrihet har ökat sedan början på 1990-talet. Figur 2 visar att andelen som instämmer helt och fullt i påståendet om invandrares religionsfrihet pendlar mellan 25 och 35 procent. I 2024 års nationella SOM-undersökning är det 28 procent som ger ett helt instämmande svar.

Figur 2 Svenska folkets attityd till invandrares religionsfrihet, 1993–2024 (procent)

Kommentar: Frågan löd *Vilken är din åsikt om följande förslag? - Invandrare skall fritt kunna utöva sin religion här*. Svarsalternativen var *Helt riktigt/instämmer helt*, *Delvis riktigt/instämmer i stort sett*, *Delvis felaktigt/instämmer delvis* samt *Helt felaktigt/instämmer inte alls*. Alternativen *Ingen uppfattning/vet ej* är ej medräknat i procentbasen. Svarsalternativen ändrades fr o m 2011 års undersökning. Endast de som svarat *Helt riktigt/instämmer helt* redovisas i figuren. Antalet medräknade svarspersoner varierar mellan 1 122 och 3 341.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1993–2024.

I synen på invandrares religionsfrihet finns det 2024 ingen skillnad mellan könen. Som framgår i tabell 3 finns det däremot skillnader mellan åldersgrupper. Yngre personer är avsevärt mer positiva än äldre. Bland dem under 30 år är andelen som instämmer helt i påståendet om invandrares religionsfrihet 38 procent och bland dem över 65 år är motsvarande andel 23 procent. Stödet för invandrares religionsfrihet är således betydligt större bland yngre än bland de äldsta.

Tabell 3 Svenska folkets inställning till religionsfrihet för invandrare efter kön och ålder. Andel som instämmer helt i påståendet "Invandrare i Sverige ska fritt kunna utöva sin religion här", 2024 (procent)

Samtliga		28
Kön	Kvinnor	28
	Män	27
Ålder	16–29 år	38
	30–49 år	31
	50–64 år	26
	65+ år	23

Kommentar: Frågan löd Vilken är din åsikt om följande förslag? - Invandrare skall fritt kunna utöva sin religion här. Svarsalternativen var Helt riktigt, Delvis riktigt, Delvis felaktigt samt Helt felaktigt. Alternativet Ingen uppfattning är ej medräknat i procentbasen. Endast de som svarat Helt riktigt redovisas i tabellen. Antalet medräknade svarspersoner är 3 274 (kön) respektive 3 285 (ålder).

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 2024.

I synen på flyktningmottagning såg vi ovan att polariseringen mellan könen hade ökat sedan millennieskiftet i alla åldersgrupper utom bland dem mellan 30 och 49 år. Frågan om religionsfrihet ställdes år 1999 och en jämförelse mellan könen i olika åldersgrupper återfinns i tabell 4. Det är bara i den yngsta åldersgruppen som könsskillnaden ökat mellan år 1999 och 2024. I alla övriga åldersgrupper är könsskillnaden måttlig, och konstant mellan åren.

Tabell 4 Svenska folkets inställning till påståendet att invandrare i Sverige ska fritt kunna utöva sin religion här efter åldersgrupp och kön år 1999 och 2024. Andel som instämmer helt i påståendet (procent)

	Män	Kvinnor	Differens
15–29 år 1999	24	24	0
16–29 år 2024	32	42	-10
30–49 år 1999	19	16	+3
30–49 år 2024	31	30	+1
50–64 år 1999	25	17	+8
50–64 år 2024	29	22	+7
65–85 år 1999	(13) ⁴	19	(-6)
65+ år 2024	21	24	-3

Kommentar: Frågan löd Vilken är din åsikt om följande förslag? - Invandrare skall fritt kunna utöva sin religion här. Svarsalternativen var Helt riktigt/instämmer helt, Delvis riktigt/instämmer i stort sett, Delvis felaktigt/instämmer delvis samt Helt felaktigt/instämmer inte alls. Alternativen Ingen uppfattning/vet ej är ej medräknat i procentbasen. Svarsalternativen ändrades fr o m 2011 års undersökning. Endast de som svarat Helt riktigt/instämmer helt redovisas i tabellen. Antalet medräknade svarspersoner är 1 534 respektive 3 284.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1999 och 2024.

Det finns en skillnad avseende könspolarisering mellan å ena sidan attityden till flyktingmottagning och å andra sidan attityden till invandrades religionsfrihet. I synen på flyktingmottagning har skillnaden mellan könen ökat i tre av fyra åldersgrupper sedan år 2000. Så är inte fallet avseende synen på religionsfrihet. Avseende religionsfrihet är det endast i den yngsta åldersgruppen som skillnaden ökat mellan män och kvinnor sedan 1999.

Den ideologiska polariseringen avseende attityden till flyktingmottagning hade dock ökat i alla åldersgrupper sedan millennieskiftet. Återfinns samma mönster när det gäller synen på invandrades religionsfrihet? Svaret är ja. I tabell 5a och 5b framgår att på samma sätt som ifråga om flyktingmottagning har skillnaden i syn på invandrades religionsfrihet mellan personer som placerar sig till vänster respektive höger ökat sedan 1999. Skillnaderna mellan personer till vänster och höger är år 2024 mellan 19 och 31 procentenheter (tabell 5a) medan motsvarande skillnader år 1999 var tre till sju procentenheter (tabell 5b).

Tabell 5a Svenska folkets inställning till invandrades religionsfrihet efter ideologi och ålder. Andel som instämmer helt i påståendet, 2024 (procent)

		Vänster 2024	Höger 2024	Differens 2024
Ålder	16–29 år	51	24	+27
	30–49 år	48	17	+31
	50–64 år	39	17	+22
	65+ år	33	14	+19

Tabell 5b Svenska folkets inställning till invandrades religionsfrihet efter ideologi och ålder. Andel som instämmer helt i påståendet, 1999 (procent)

		Vänster 1999	Höger 1999	Differens 1999
Ålder	16–29 år	22	26	-4
	30–49 år	21	14	+7
	50–64 år	21	24	-3
	65–85 år	(19) ⁵	(15) ⁶	(+4)

Kommentar: Frågan löd Vilken är din åsikt om följande förslag? - Invandrare skall fritt kunna utöva sin religion här. Svartalternativen var Helt riktigt/instämmer helt, Delvis riktigt/instämmer i stort sett, Delvis felaktigt/instämmer delvis samt Helt felaktigt/instämmer inte alls. Alternativen Ingen uppfattning/vet ej är ej medräknat i procentbasen. Svartalternativen ändrades fr o m 2011 års undersökning. Endast de som svarat Helt riktigt/instämmer helt redovisas i tabellen. Antalet medräknade svarspersoner är 1 534 respektive 3 375.

Källa: Den nationella SOM-undersökningen 1999 och 2024.

Sammanfattningsvis har kön mindre betydelse för attityd till invandrades religionsfrihet än ålder och ideologi. Effekten av ideologi i meningen position till vänster eller höger för att förklara stöd för invandrades religionsfrihet har ökat betydligt. Förklaringen till förändringen är att personer till vänster idag i avsevärt högre grad än 1999 stödjer invandrades religionsfrihet. Personer till höger har inte förändrat sin uppfattning nämnvärt i frågan.

Den ideologiska polariseringen av flyktingmottagande och invandrades religionsfrihet har ökat

Migrationspolitiken är sedan en tid ett ideologiskt slagfält. Skillnaden i synen på flyktingmottagning mellan personer till vänster och höger i politiken är inte ny men har ökat. Men också en fråga som religionsfrihet har integrerats i samma mönster. Idag är frågan om invandrades religionsfrihet en vänster-höger-fråga, vilket den inte var för 25 år sedan. Och förändringen drivs av att det är personer som uppger sig stå till vänster som nu i avsevärt högre grad än tidigare stödjer invandrades religionsfrihet. Den ideologiska polariseringen av frågor om flyktingmottagning och av invandrades religionsfrihet har således ökat över tid.

Skillnaderna mellan män och kvinnor avseende flyktingmottagning har varit måttliga och funnits under lång tid. I en jämförelse mellan år 2000 och år 2024 ser vi dock en ökning av gapet särskilt i den yngsta åldersgruppen. Men en viss ökning finns också bland dem över 50 år. Här är det i första hand männen som blivit mer negativa i sin syn på flyktingmottagning och därmed bidragit till att gapet vidgats i dessa åldersgrupper.

Ålder har bara en liten betydelse för uppfattningen om flyktingmottagning. Däremot har ålder betydelse för synen på invandrades religionsfrihet där yngre är betydligt mer stödjande än de äldre.

I grund och botten utgör ålder, kön och ideologi parametrar som både samverkar och motverkar varandra i skapandet av en attityd. I opinionsbildningen kring en fråga är dock makten över om en sakfråga överhuvudtaget skall bli föremål för åsiktsbildning och beslut central (Gilljam, 1981:14). Migrationspolitikens ideologiska inramning har flyttats från tillämpning av internationallpolitiska normer och regelverk – som till exempel FN:s flyktingkonvention – till en fråga om tillämpning av inrikespolitiska prioriteringar (hur många ”har vi råd” att ta emot) (Demker & Malmström, 1999; Dahlström, 2004). Därmed inlemmas också opinionsbildningen kring migrationspolitiken fullt ut i det ideologiska vänster-höger-spektrumet. Makten över migrationspolitikens åsiktsbildning ägs därmed av de politiska partierna. Migrationspolitiken blir en del av det ideologiska spektrum som dominerar i svensk politik, en fråga om vänster och höger.

Noter

- ¹ I SOM-undersökningen 2000 är könsskillnaden i gruppen under 30 år, med avseende på ideologisk placering till vänster, 20 procentenheter, i SOM-undersökningen 2024 är motsvarande könsskillnad 27 procentenheter.
- ² I SOM-undersökningen 2000 är könsskillnaden med avseende på flyktningmottagning i den allra yngsta åldersgruppen (15–19 år) sex procentenheter. I SOM-undersökningen 2024 är könsskillnaden i motsvarande åldersgrupp 30 procentenheter.
- ³ För personer som inte är svenska medborgare får särskilda begränsningar enligt lag under vissa strikta parlamentariska villkor dock göras. Se Regeringsformen §25.
- ⁴ Antalet observationer är endast 16. Standardfelet är 0,03 (tre procentenheter) och konfidensintervallet på 95-procentsnivån går mellan 7 och 19 procent.
- ⁵ Antalet observationer är endast 14. Standardfelet är 0,04 (motsvarar fyra procentenheter) och konfidensintervallet på 95-procentsnivån går mellan 11 och 27 procent.
- ⁶ Antalet observationer är endast 14. Standardfelet är 0,03 (motsvarar tre procentenheter) och konfidensintervallet på 95-procentsnivån går mellan 11 och 22 procent.

Referenser

- Bennulf, M., & Demker, M. (1992). 'Vi och Dom'. Svenska folkets åsikter om invandring och flyktningmottagning. I S. Holmberg & L. Weibull (Red.) *Trendbrott SOM-rapport 8*, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Dahlström, C. (2004). *Nästan välkomna. Invandrarpolitikens retorik och praktik*. Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. (Akad. avh.).
- Demker, M., & Malmström, C. (1999). *Ingenmansland. Svensk immigrationspolitik i utrikespolitisk belysning*. Lund: Studentlitteratur.
- Demker, M. (2000). Attityden till flyktingar: unga flickor och unga pojkar på var sin sida. I S. Holmberg & L. Weibull (Red.). *Det nya samhället*, SOM-rapport nr 24, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Demker, M. (2004). Vänster och höger i flyktningopinionen. I S. Holmberg & L. Weibull (Red.). *Ju mer vi är tillsammans*, SOM-rapport 34, SOM-institutet vid Göteborgs universitet.
- Gilljam, M. (1981). *Svenska folket och löntagarfonderna. En studie i politisk åsiktsbildning*. Lund: Studentlitteratur.
- Oscarsson, H., Bergman, T., Bergström, A., & Hellström, J. (2021). *Demokratirådets rapport 2021: Polarisering i Sverige*. Stockholm: SNS Förlag.

- Lipset, S.M., & Rokkan, S. (1967). Cleavage Structures, Party Systems and Voter Alignments: An Introduction. I S. M. Lipset & S. Rokkan (Red.), *Party Systems and Voter Alignments: Cross-National Perspectives*. New York: Free Press.
- Renström, E. A., Bäck, H., & Carroll, R. (2022). Protecting the Ingroup? Authoritarianism, Immigration Attitudes, and Affective Polarization. *Frontiers in Political Science Vol 4*.

